

BAJKA JAGOR IVANE BRLIĆ MAŽURANIĆ KAO ISHODIŠTE ZA PEDAGOŠKO I EVOLUCIJSKO-PSIHOLOŠKO RAZMATRANJE „PEPELJUGA EFEKTA“

dr. sc. Katarina Dadić

Bruno Pušić

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odjel za edukacijske znanosti i izobrazbu nastavnika

Zagreb, Hrvatska

Sažetak:

Sažetak: U brojnim kulturama postoje stereotipi o „okrutnosti“ pomajki i/ili poočima u odnosu s njihovom nebiološkom djecom koji najčešće proizlaze iz nejasnoće njihovih uloga u obitelji, ali i dječjih negativnih stavova vezanih uz ponovno sklapanje novoga braka svojih roditelja. Tim stereotipima u znatnoj su mjeri pridonijele i bajke koje se naraštajima čitaju, uz koje djeca odrastaju i odgajaju se. Zbog toga smo se u članku kao polazištem za analizu koristili hrvatskom bajkom *Jagor* Ivane Brlić Mažuranić budući da se u njoj tematizira navedena problematika. Na tragu svojih zapažanja, razmatramo imaju li navedeni stereotipi uporište u stvarnom životu, koristeći se dvama pristupima: pedagoškim i evolucijsko-psihološkim. Nadalje, u radu detaljno analiziramo i postojeće stereotipe o pomajkama i/ili poočimima u odnosu s njihovom nebiološkom djecom s ciljem kako bi se ustanovilo jesu li djeca koja žive s jednim biološkim roditeljem i jednim nebiološkim roditeljem uistinu u nepovoljnijim obiteljskim uvjetima (međuodnosu) u usporedbi s djecom koja žive s biološkim roditeljima. Isto tako, detaljan pregled recentnih pedagoških i evolucijsko-psiholoških istraživanja o pomajkama i/ili poočimima u znatnoj je mjeri pridonio pedagoškoj evaluaciji navedenog problema kako bi se ustanovilo: a) zašto su postojeći stereotipi o pomajkama i/ili poočimima i njihovom odnosu prema djeci koja im nisu biološka izazov za suvremenu pedagogiju, ali i b) na koji način ona može i treba odgovoriti na postojeće probleme budući da je kao znanost i u službi djelovanja.

Cljučne riječi: bajka, dijete, evolucijska psihologija, pedagogija, pomajka, poočim, stereotip

UMJESTO UVODA: BAJKA JAGOR KAO ISHODIŠTE

Ivana Brlić Mažuranić u bajci *Jagor* tematizira odnos pomajke i posinka koji je iznimno napet i u kojem ona prema posinku ne gaji pozitivne roditeljske osjećaje. Pomajku Brlićka prikazuje izrazito negativno (zla, pakosna, nemilosna, kao zla godina, bije dijete i hladom i gladom, pokušava se riješiti djeteta) što je posebno vidljivo iz odnosa prema posinku kojega zlostavlja i zanemaruje, ali i iz činjenice da njegovog oca nastoji uvjeriti kako ne treba gajiti pozitivne roditeljske osjećaje. Jagor je zbog odnosa s pomajkom izrazito nesretan: „... *Trpio Jagor donekle, trpio al' djetetu onako malenu jednog se dana srdašce prepunilo tuge. Ode siromašak u pojatu, legne licem u slamu i zaplače gorko...*“ (Brlić Mažuranić, 2007: 86). Ipak, unatoč svemu uspijeva napredovati što mu pomajku frustrira: „... *Svatko se živ čudio, gdje dijete uz maćehu onako raste. A maćeha sva se kini i izjeda, jer vidi, da djetetu naškoditi ne može...*“ (Brlić Mažuranić, 2007: 87). U bajci *Jagor* isto je tako vidljivo da odnos oca i sina ni približno nije literarno razrađen kao odnos između pomajke i posinka što u prvi plan stavlja problematiku „zle“ pomajke. Identificiranjem društvene problematike i dubokim osjećajem za nju Brlićka dokazuje da je upravo bajka svojevrsna metafora suvremenog života koja predstavlja traganje za odgovorima i njegovu smislu, a vrijeme davnine u funkciji je razotkrivanja nave-

denog problema. U tom smislu lik pomajke u bajci *Jagor* govori o izravnoj upućenosti na narodni predložak (Kos-Lajtnan, 2013) kroz koji su jasno vidljivi i postojeći društveni stereotipi. Zbog ranije navedenog izabrali smo hrvatsku bajku *Jagor* koja nam predstavlja ishodište za razmatranje „Pepeljuga efekta” koristeći se dvama pristupima: pedagoškim i evolucijsko-psihološkim. Cilj je ovoga rada utvrditi žive li uistinu djeca koja dijele suživot s jednim biološkim i jednim nebiološkim roditeljem u nepovoljnijim obiteljskim uvjetima u usporedbi s djecom koja žive s oba biološka roditelja. Prikazana istraživanja pedagoški ćemo i evaluirati kako bismo ponudili moguća rješenja s obzirom da je pedagogija djelujuća znanost.

STEREOTIPI: SPOZNAJNA SASTAVNICA U ODNOSU OČUH/MAĆEHA (STEPPARENT¹) I DIJETE

Stereotipi su generalizacije o određenoj grupi ljudi kojom se istovjetne osobine pripisuju gotovo svim članovima grupe, neovisno o stvarnim varijacijama između članova. Jednom formirani stereotipi iznimno su otporni na promjene zbog novih informacija. U stupnju u kojem je rezultirajući stereotip zasnovan na iskustvu i barem donekle točan, može biti adaptivan. Međutim, ako zbog postojećih stereotipa ne vidimo razlike unutar određene grupe ljudi, on je tada neadaptivan i nepravedan (Aronson i sur., 2005). U brojnim su kulturama prisutni stereotipi okrutnosti pomajki i/ili poočima koji najčešće proizlaze iz nejasnoće njihovih uloga unutar obitelji, ali i negativnih stavova koje su stereotipima (o pomajkama) u znatnoj mjeri pridonijele i brojne bajke koje se naraštajima čitaju i uz koje djeca odrastaju i odgajaju se. U svijetu danas postoji više od 900 takvih bajki s likom „zle maćehe” u kojima se one nerijetko uspoređuju s „divljim životinjama” i/ili „nadnaravnim bićima” koja se suprotstavljaju djeci ili se sukobljavaju s njima (Schechtman, 1991; Warner, 1996). Bajke sa „zlim maćehama” zaslužne su za nastanak kulturalnih stereotipa koji pomajke predstavljaju kao zle, katkada i okrutne, ali i emocionalno distancirane. Kroz ovakav se pristup pomajkama unutar socijalnog konteksta aktiviraju stereotipi koji odražavaju kulturalna vjerovanja da su pomajke manje nježne od bioloških majki djece te da imaju manje ljubavi za djecu (Weaver, 1999), ali i da su usmjerene na materijalnu korist koju „izvlače” od svojih supružnika. Prof. Hans Jorg Uther (2009) tvrdi da se loša reputacija pomajke u bajkama krije upravo u području materijalnog interesa. Naime, Uther tvrdi, referirajući se na Grimmove bajke, da su djeca iz očeva prvog braka imala prednost pri nasljeđivanju što je nerijetko smetalo osobama koje naknadno dolaze u obitelj (Uther, 2009). Činjenica je da pomajke ili poočimi dolaze i zauzimaju mjesto bivšeg člana obitelji. U tako promijenjenim okolnostima (često puta to biva i naglo) nije uvijek jasno koje točno funkcije trebaju zamijeniti ili preuzeti u odnosu na dijete te do kojeg stupnja žele ili su u stanju preuzeti ulogu u roditeljstvu, koja su njihova emocionalna ili materijalna prava i dr. Dijete teško prihvaća novu osobu u obitelji, a katkada je smatra i prijetećom jer doprinosi promjeni već uspostavljenih obiteljskih uloga (Nielson, 1999). Dijete isto tako ima dojam da će se nova osoba u obitelji uplitati u sva područja obiteljskog života.

¹ **Stepfamily (engl.)** step-obitelj obiteljska je zajednica u kojoj jedan ili oba partnera imaju djecu iz prijašnje veze ili braka. *Step-obitelj* može biti formirana nakon razvoda, smrti jednog od roditelja u nuklearnoj obitelji ili kada jedan od roditelja odabere drugog partnera za suživot. Brak ne mora nužno biti uvjet za osnivanje *step-obitelji*. Djeca mogu biti redovni i neredovni članovi *step-obitelji* što ovisi o skrbništvu ili međusobnom dogovoru bioloških roditelja. Djeca također mogu biti i sastavni dio dviju *step-obitelji* ako im oba biološka roditelja osnuju nove obitelji. U definiranju *step-obitelji* ključni su sljedeći pojmovi: **stepparent** - nebiološki roditelj, **stepchild** - nebiološko dijete koje je biološki roditelj doveo u obitelj (<http://www.healthofchildren.com/S/Stepfamilies.html>).

PEDAGOŠKI DISKURS „PEPELJUGA EFEKTA“ U ODNOSU DIJETE I OČUH/MAĆEHA

Na mrežnim stranicama Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba, među ostalim obrađuje se i tema *Kada dijete živi s pomajkom ili s poočimom*. U članku je navedeno nekoliko razloga zašto dijete ne prihvaća očuha ili maćehu. Dijete pomajku ili poočima najčešće odbija zbog gubitka vremena i pažnje biološkog roditelja. Nakon trijade majka – otac – dijete, razvodom dolazi do dijade roditelj – dijete. Nova dijada ne uključuje odnos između roditelja te se odnos roditelj – dijete intenzivira. Kada roditelj sklopi novi brak, s novom koncepcijom, tj. trijadom dijete ima intenzivni osjećaj gubitka koji rezultira odbacivanjem novog roditelja. Osim toga, kod djece su godinama prisutna nadanja da će njihovi biološki roditelji jednoga dana ponovno zajedno živjeti i biti sretni. Međutim, budući da je sklopljen novi brak, takvi su scenariji teško ostvarivi, makar ne i nemogući. Djeca zbog toga osjećaju da se sustavno moraju boriti protiv novog člana obitelji, poočima ili pomajke jer njegovim izbacivanjem iz nove obitelji otvaraju prostor za realizaciju ponovnog spajanja obitelji (svojih bioloških roditelja). Nadalje, problem nastaje i kada poočim ili pomajka žele disciplinirati dijete. Naime, nakon razvoda biološki roditelji često djetetu previše dopuštaju i popuštaju, misleći da će na taj način nadoknadi nastali gubitak obitelji što u kombinaciji s discipliniranjem djeteta nužno dovodi do konflikta. Otpor prema očuhu/maćehi najčešće nastaje i zbog nagle promjene postojećih obiteljskih uloga: prije je dijete imalo beneficije najmlađeg ili odgovornosti najstarijeg djeteta, a u novoj obitelji postoji još mlađe ili starije dijete što također uzrokuje probleme (Buljan Flaner i Karlović, 2004).

Odnosi u obitelji s očuhom/maćehom isprepleteni su raznim problemima koji i kod djece, ali i kod poočima i pomajke izazivaju niz manifestacija koje su vidljive u ponašajnom obliku. Primjerice, Nadler je u svom istraživanju *“The psychological stress of a stepmother”* utvrdio da su kod njih više nego kod bioloških majki, prisutni osjećaji intenzivne ljutnje (Nadler, 1976), ali i češća pojava depresije koja nastaje zbog zamršenih obiteljskih odnosa (Shapiro i Stuart, 2011). Nadalje, uzimajući u cjelini pedagoški pristup odnosu pomajke i pastoraka, treba naglasiti da ne postoje precizne pedagoške upute kako se i na koji način razvijaju njihovi međusobni zdravi i cjeloviti odnosi (King, 2007) te koji su čimbenici koji u znatnoj mjeri doprinose pozitivnoj prilagodbi pomajčinstva (Lejeune, 1998). Razlog je tomu što većina istraživanja o obiteljima s očuhom/maćehom prikazuju pozitivnije rezultate kada je riječ o poočimima, nego pomajkama. Znanstvene studije ukazuju na više poteškoća u smislu njihove prilagodbe roditeljstvu, ali i skrbi za pastorku (McDonald i DeMaris, 1996; Whiting i sur., 2008). Prema brojnim istraživanjima poočimi se puno bolje prilagođavaju novim ulogama u obitelji (Visher i Visher, 1979; MacDonald i DeMaris, 1996; Whiting i sur., 2008), ali su i manje skloni sukobima s pastorcima od pomajki (Quick i sur., 1994). Budući da je u pedagoškom diskursu kvaliteta roditeljstva prepoznata kao ključni protektivni, odnosno rizični čimbenik u razvoju djeteta, međusobna i kvalitetna interakcija iznimno je važna. Naime, kroz obiteljsku interakciju usvajaju se standardi, sustav(i) vrijednosti, ali i stavovi koje dijete uči temeljem kojih ono iskazuje i različite oblike ponašanja u obiteljskom okruženju i u novim životnim situacijama. Istraživanja o roditeljstvu ne idu u prilog pomajkama jer se utvrdilo, primjerice, da se život djece s pomajkama pokazao kao jedan od rizičnih faktora u razvoju ovisnosti (Klarin, 2007) u adolescenciji. To je svakako povezano i sa supstitucijskim elementima, tj. isforsiranim (umjetnim) nadoknađivanjem ili kupovanjem ljubavi materijalnim dobrima. Ovdje svakako moramo naglasiti i da postojeće kulturalne stereotipe da je pomajka „zla ili okrutna“, prate i stereotipi o „instant-ljubavi“ prema djeci (Dainton, 1993). Stereotip o „instant-ljubavi“ označava da se ponovnom udajom i/ili ženidbom stvara „instant-obitelj“ u kojoj se pred pomajku ili poočima postavljaju očekivanja da po principu automatizma moraju zavoljeti pastorku, ali i oni njih. Naime, pomajčinstvo ili poočinstvo treba doći postupno za što je potrebno puno strpljenja i vremena

jer se ono ne događa „preko noći“. Sve ove pojave simultano prati i *kulturalna idealizacija majčinstva*² koja intenzivno promiče očekivanja da se pomajke, baš kao prave majke, trebaju čim prije asimilirati u obitelj i što brže (po mogućnosti odmah) zavoljeti svoje pastorke (Kurdek & Fino, 1991). Od pomajki se isto tako očekuje da se intenzivnije uključe u roditeljstvo što pomajke stavlja pod povećani pritisak koji ne koristi ni djeci, a niti njima samima. Nadalje, neka istraživanja ukazuju na činjenicu da se dolaskom poočima u kućanstvo znatno poboljšavaju ekonomske prilike koje podižu razinu materijalnog standarda. S obzirom da ulaskom poočima u obitelj sada postoje dvije osobe koje se materijalno i emocionalno skrbe o djeci, može se pretpostaviti je da se kod djece smanjuje razina problema. Međutim, istraživanja dosljedno ukazuju na činjenicu da djeca u obiteljima s očuhom/maćehom pokazuju znatno više problema koji su vidljivi kroz problematično ponašanje, loše ocjene, odnose s vršnjacima za razliku od djece koja žive u obitelji s dva biološka roditelja ili u jednoroditeljskim obiteljima (Mavis, 1992; 1994; Armato, 1994). U svakom slučaju, autori zaključuju da sklapanje novog braka roditelja generalno ne poboljšava stanje djece (McDonald i DeMaris, 1996; Whiting i sur., 2008). Iako većina poočima i pomajki ima pozitivan stav o formiranju nove obitelji, istraživanja ukazuju da djeca ni približno nisu toliko oduševljena i da su često negativno nastrojena. Nove obiteljske forme bez daljnjega su stresne za brojnu djecu jer se ona često puta moraju preseliti u drugu četvrt ili grad, prilagođavati se novim ljudima u kućanstvu, novim pravilima, stvarati novu rutinu, sklapati nova prijateljstva i gubiti stare prijatelje, mijenjati školu, razred i učitelje i sl. (Hetherington i Kelly, 2002). Zbog svega navedenog odnosi su između poočima/pomajke i pastoraka napeti jer su se djeca (poglavito u jednoroditeljskim obiteljima) navikla na znatno veći stupanj autonomije zbog čega prema poočimu ili pomajci često reaguju neprijateljski kada on/ona iskazuje autoritet. Nadalje, kod pastoraka je prisutan i intenzivan osjećaj ljubomore budući da smatraju da svoga biološkog roditelja trebaju s nekim dijeliti (Armato, 1994; Hetherington i Kelly, 2002). Isto tako djeca doživljavaju i sukob lojalnosti zbog straha da se emocionalno zbliže s očuhom/pomajkom, misleći da to podrazumijeva izdaju svoga biološkog roditelja s kojim ne žive (Armato, 1994). Santrock i Sitterle (1987) utvrdili su da pokušaj pomajki da uspostave dobar odnos sa svojim pastorcima ne daje značajne pomake u njihovom međuodnosu jer se djeca često puta ponašaju kao da one ne postoje (ignoriraju ih), isključuju osjećaje međusobnog podupiranja i namjerno ih fizički izbjegavaju. Neki istraživači, zbog svega ranije navedenog, ukazuju na činjenicu da je uloga pomajke znatno složenija i zahtjevnija od uloge poočima, što dugoročno u znatnoj mjeri utječe na kvalitetu života pomajke i njezine nove obitelji (Crosbie-Burnett, 1989; Weaver, 1999). Naime, tijekom prošlosti uloga pomajke bila je isključivo fizički zamijeniti djetetovu biološku majku koja je umrla, no s vremenom su se njezine uloge multiplicirale i postale puno zahtjevnije. S obzirom na činjenice da stereotipi o pomajkama i dalje egzistiraju (u prilog im ne idu ni pedagoška, a niti istraživanja iz evolucijske psihologije) i da je broj *step-obitelji* sve veći³ (Parke, 2013), a predviđanja su da su to obitelji budućnosti (Furstenberg & Cherlin, 1991), ovaj problem zahtijeva ozbiljan pedagoški pristup s ciljem dugoročnog utjecaja (specifičnim pedagoškim metodama) na stavov-

² Govor o majčinstvu u današnje je vrijeme povezan s asocijacijama na ljubav, toplinu, skrb i zaštitu koju majka po „zakonima prirode“ kao djetetov primarni odgojitelj pruža, no majčinstvo kroz povijest nije uvijek bilo idealizirano. Tomu je pridonio Sigmund Freud koji je tvrdio da kvaliteta odnosa između majke i djeteta ima cjeloživotne posljedice za dijete i predstavlja temelj svim njegovim budućim intimnim vezama (Barnard i Solchay, 2002), ali i Bowlbyjeva teorija privrženosti koja ističe figuru majke (po mogućnosti biološke) kao ključnu za zdrav razvoj djeteta. To je pridonijelo povećanom društvenom pritisku na majke zbog čega se u drugoj polovici 20. stoljeća javljaju različiti termini koji označavaju društveno poželjne inačice majčinstva, npr. *povezujuće roditeljstvo*, *pretjerano roditeljstvo* (*helikopter-roditelj*, *over parenting*, *alpha parenting*, *paranoid parenting*) i sl. (Kušević, 2012, 100).

³ Primjerice, kod Amerikanca rođenih 1980-ih i 1990-ih dva je puta veća vjerojatnost da će biti članovi *step-obitelji* tijekom djetinjstva ili u odrasloj dobi (Coleman i sur., 2000). S povećanim brojem razvoda u europskim zemljama i Sjevernoj Americi znatno se povećao i broj ponovljenih brakova. U SAD-u od ukupnog broja brakova čak njih 40 % su ponovljeni (Coleman i sur., 2000). Unatoč tome što broj ponovljenih brakova raste, međukulturalna istraživanja pokazuju prošireno negativno vrednovanje i/ili svojevrсну stigmą ponovljenih brakova ako su u tim brakovima djeca (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

ve koji se sastoje od tri sastavnice: (a) emocionalne, koju čini vrsta emocija povezana sa stavom, (b) spoznajne, koja uključuje vjerovanja ili misli te (c) ponašajne, koja se odnosi na nečija ponašanja (Aronson i sur., 2005). Razlog tome trebamo pronaći i u činjenici da je, bez obzira na povećani broj istraživanja u području pedagogije koja se provode sa *step-obiteljima*, malo studija koje nas razuvjeravaju da se stereotipi o pomajkama mijenjaju (Fine i Fincham, 2013). Jasno je da navedene promjene u obitelji zahtijevaju novu društvenu, socijalnu pa i kulturnu prilagodbu pomajčinstvu ili poočinstvu. Isto tako, činjenica da dosad nije precizno pedagoški utvrđeno (osim u domeni naputka) kako i na koji način kvalitetno razvijati odnos između poočima/pomajke i djeteta (Coleman i sur., 2000), upućuje nas na potrebu uspostavljanja pozitivnijeg mišljenja o pomajčinstvu ili poočinstvu jer se te osobe zasigurno suočavaju s brojnim poteškoćama, ali i na potrebu stručnog ulaganja većeg napora u djecu koja žive u promijenjenim obiteljskim okolnostima.

EVOLUCIJSKO-PSIHOLOŠKI DISKURS „PEPELJUGA EFEKTA“ U ODNOSU DIJETE I OČUH/MAĆEHA

Zastupnici evolucijske psihologije, od kojih su najznačajniji Martin Daly i Margo Wilson, istražili su odnose između djece i očuha/maćehe u obiteljima koje se sastoje od djeteta, biološkog roditelja i nebiološkog roditelja. Potom su dobivene rezultate usporedili s odnosima koji postoje između djece i roditelja u obiteljima u kojima su oba roditelja biološki roditelji djeteta. Konačni rezultati do kojih su došli ukazuju na činjenicu da su djeca koja žive s jednim biološkim roditeljem i jednim nebiološkim pod značajno većim rizikom od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja i diskriminacije u odnosu na djecu koja žive s oba biološka roditelja. U nastavku ovoga rada usmjerit ćemo se na rezultate koje su Margo i Wilson prikupili, a odnose se na: a) diskriminaciju djece koja ne uključuje zlostavljanje, b) oblike zlostavljanja djece bez smrtnog ishoda, te c) zlostavljanje djece sa smrtnim ishodom. Rezultati koji se odnose na diskriminaciju djece koja ne uključuje zlostavljanje ukazuju da je odnos između roditelja i njihove nebiološke djece iznimno kompleksan i isprepleten nizom poteškoća. Naime, 53% muškaraca i 25% žena koji žive sa supružnicima i njihovom djecom potvrđuju da su imali pozitivne roditeljske osjećaje prema pastorcima (Daly i Wilson, 2008). Međutim, ako se brojke promatraju iz perspektive djeteta, nailazimo na podatke da djeca sa 47% poočima i čak 75% pomajki nemaju kvalitetan odnos. Nadalje, rezultati istraživanja ukazuju da djeca iz prethodnih brakova povećavaju vjerojatnost da će se supružnici razvesti (Becker, Landes, Michael, 1977) i da će supruga biti žrtva zlostavljanja, a moguće i ubijena. S druge strane, djeca iz trenutačnog braka supružnicima smanjuju vjerojatnost razvoda (Daly i Wilson, 2008). Nadalje, ovdje je svakako važno naglasiti i činjenicu da pastorci od svojih nebioloških roditelja primaju znatno manju financijsku podršku za studij (Zvoch, 1999), zdravstvenu i dentalnu zaštitu (Case i Paxon, 2001) te za hranu u odnosu na djecu koja žive s oba biološka roditelja (Case, Lin i McLanahan, 2000). Isto tako, pastorci češće podliježu slučajnim ozljedama zbog toga što nebiološki roditelji na njih obraćaju manje pozornosti u odnosu na svoju biološku djecu (Wadsworth, Burnell, Taylor i Butler, 1983). Nebiološki roditelji pokazuju i znatno manji interes za obrazovanje svojih pastoraka u odnosu na svoju biološku djecu. Istraživanje ukazuje i da poočimi provode manje vremena s pastorcima. Istraživači njihovu interakciju s djecom ocjenjuju napetom (Daly i Wilson, 2008). Druga skupina rezultata koje nam donose Margo i Wilson odnosi se na oblike zlostavljanja djece bez smrtnog ishoda. Rezultati prikupljeni od cenatara za socijalnu skrb pokazuju da su obitelji u kojima je očuh/maćeha, kada je riječ o slučajevima zlostavljanja djece bez smrtnih ishoda i seksualnog zlostavljanja djece, zastupljene u nesrazmjerno velikom broju u odnosu na opću populaciju (Daly i Wilson, 2008). Rezultati prikupljeni iz studija provedenih sa žrtvama zlostavljanja ukazuju da su pastorci češće bili žrtve fizičkog i seksualnog zlostavljanja u odnosu na djecu koja žive s oba biološka roditelja (Kim i Ko 1990).

Nadalje, intervjui provedeni s adolescentima beskućnicima dokazuju da priličan broj njih bježi od kuće, a kao razlog navode život s očuhom ili maćehom te da su često bili žrtve zlostavljanja (Daly i Wilson, 2008). Navedene rezultate dodatno nam potkrepljuje i Corby koji ističe da je rizik da djecu zlostavljaju nebiološki roditelji znatno veći u usporebi s biološkim roditeljima. Čak 32% fizički zlostavljanje djece, 15% zanemarivane djece i 36% djece koja su bila žrtve emocionalnog zlostavljanja živjelo je s jednim biološkim roditeljom i jednim nebiološkim (najčešće s majkom i poočimom). Corby ističe i da su djeca iz takvih obitelji pod znatno većim rizikom od seksualnog zlostavljanja u usporedbi s djecom koja žive s biološkim roditeljima (Corby, 2006). Treća skupina rezultata koje nam donose Margo i Wilson odnosi se na oblike zlostavljanja djece sa smrtnim ishodom. Temeljem rezultata istraživanja koja su provedena u Australiji, Kanadi, SAD-u, Švedskoj te Engleskoj i Walesu jasno je da su pastorcima (*step-djeca*) puno češće žrtve zlostavljanja što rezultira smrtnim ishodom od djece koja su odrasla s biološkim roditeljima. Vjerojatnost da će pastorcima biti žrtve zlostavljanja sa smrtonosnim ishodom veća je od 100 puta u odnosu na djecu koja žive s biološkim roditeljima (Daly i Wilson, 2008). Prema istraživanju provedenom u Kanadi između 1974. i 1990. godine na populaciji djece u dobi do pet godina rezultati nas upućuju na zaključak da je kod djece koja žive s ocem učestalost zlostavljanja sa smrtnim ishodom 2.6 smrti na milijun godina djetinjstva, dok je kod djece koja žive s očuhom učestalost zlostavljanja sa smrtnim ishodom 321.6 smrti na milijun godina djetinjstva. Ako u obzir uzmemo apsolutne brojke, dolazimo do rezultata koji nam potvrđuju da u skupini djece koja žive s očevima postoje 74 smrti na 28.3 milijuna godina djetinjstva, dok u skupini djece koja žive s očuhom postoji 55 smrti na 0.17 milijuna godina djetinjstva (Daly i Wilson, 2008). Istraživanje provedeno u Engleskoj i Walesu od 1977. do 1990. godine potvrđuje da je u navedenom vremenskom razdoblju 117 djece koja su živjela s poočimom izgubilo život zbog posljedica zlostavljanja. Kod interpretacije navedenih rezultata treba uzeti u obzir činjenicu da je manje od 1% od ukupnog broja djece koja su bila obuhvaćena istraživanjem u tom vremenskom razdoblju živjelo s očuhom. To znači da kada se uzme u obzir broj djece koja su smrtno stradala od strane oca ili poočima i kada se tome pridoda omjer djece koja žive s ocem i biološkim roditeljem, zaključujemo da je rizik od zlostavljanja sa smrtnim ishodom za djecu koja žive s očuhom u odnosu na djecu koja žive s ocem veći od 100 puta (Daly i Wilson, 2008). U Australiji, preciznije u saveznoj državi Novi Južni Wales, provedena su također dva slična istraživanja. Prvo, koje je provedeno između 1968. i 1981. godine, pokazuje da je 11 očeva i 18 poočima zlostavljalo djecu mlađu od godine dana što je rezultiralo smrću (Wallace, 1986). Drugo istraživanje, koje je provedeno između 1989. i 1993. godine, pokazuje da je isti zločin počinilo 11 očeva i 12 poočima. Kod interpretacije navedenih rezultata trebamo uzeti u obzir činjenicu da je tijekom istraživanja manje od 0.5% djece živjelo s poočimom (Strang, 1996). Nadalje, za SAD-e ne postoje pouzdani podatci, već samo procjene. Prema procjenama za 2004. godinu na temelju FBI-eve baze Supplementary Homicide Reports djeca u dobi do pet godina života bila su zlostavljana sa smrtnim ishodom od strane poočima učestalosti 55.9 smrtnih slučajeva na milijun djece godišnje, dok je učestalost zlostavljanja sa smrtnim ishodom od strane očeva 5.6 smrtnih slučajeva na milijun djece (Daly i Wilson, 2008). Istraživanje koje je provedeno u Švedskoj 2000. godine ukazuje da je na milijun parova roditelj - dijete, 3.8 djece stradalo od zlostavljanja sa smrtnim ishodom u usporedbi s 31.7 djece koja su stradala od zlostavljanja sa smrtnim ishodom na milijun parova obitelji s očuhom/maćehom (Daly i Wilson, 2008).

Prije nego što objasnimo takve pojavnosti, potrebno je ukazati na dva elementa koji proizlaze iz ovih istraživanja. Prvi nam govori da možemo vidjeti kako su kod slučajeva zlostavljanja djece sa smrtnim ishodom istaknuti samo poočimi. Razlog tome je da su navedena istraživanja provedena na dječjoj populaciji dobi do pet godina. U tako ranoj dobi iznimno malo djece ne živi sa svojim biološkim majkama zbog čega se u istraživanjima i ne spominju usporedbe između majki i pomajki. Unatoč nedostatku većeg broja podataka, ipak moramo istaknuti tri znanstvene studije koje nam donose indikacije da je učestalost fizičkog zlostavljanja nad pastorcima kod maćeha na sličnoj razini kao i kod očuha (Daly i Wilson, 1981; Creigh-

ton i Noyes, 1989; Kim i Ko 1990). Iz svih dosad navedenih rezultata lako se može zaključiti da su djeca koja žive u obiteljima s očuhom/maćehom pod značajnije većim rizikom od diskriminacije, različitih oblika zlostavljanja te zlostavljanja sa smrtnim ishodom u odnosu na djecu koja žive s oba biološka roditelja. Kako objasniti navedenu činjenicu koja proizlazi iz navedenog pregleda istraživanja? Iz evolucionističke perspektive ne čini se teško. Naime, roditelji inače ulažu puno resursa (vremena, pažnje, materijalnih resursa) u svoju djecu. Majke u pravilu ulažu više od očeva (početno je ulaganje kod žena veće nego u muškaraca). Početno ulaganje muškarca u potomstvo je spolni odnos koji rezultira trudnoćom⁴, tj. novim životom. Početno ulaganje žena u potomstvo (spolnim odnosom koji je rezultirao trudnoćom) tek počinje i nakon čega slijedi devet mjeseci trudnoće, porod, laktacija, ali i intenzivna briga za novorođenče. Navedena razlika u početnom ulaganju (iz evolucionističke perspektive) od ključne je važnosti za daljnje ulaganje u potomstvo. S obzirom da žene u početku ulažu znatno više u potomstvo od muškaraca, one u slučaju iznenadne djetetove smrti gube puno više od muškaraca s obzirom na količinu uloženog truda. Isto tako, djeca sporo odrastaju te su dugo vremena upućena na svoje roditelje što iziskuje intenzivnu roditeljsku skrb zbog čega je prirodni odabir otišao u smjeru intenzivnog ulaganja u potomstvo. Primjerice, uzimajući u obzir naše pretke, možemo vidjeti da su one osobe koje su se brinule za svoje potomstvo imale puno veći reproduktivni uspjeh od osoba koje to nisu činile. Jasno nam je, dakle, zašto roditelji ulažu u svoju biološku djecu, ali zašto ulažu u svoje pastorkе? Jedno je od objašnjenja da briga za pastorkе ne mora nužno biti dio roditeljskog ulaganja, već može biti i dio reproduktivnog nastojanja (Daly i Wilson, 2008). Parovi se u pravilu formiraju na duži vremenski period. To znači da bi tijekom procesa udvaranja potencijalnom partneru, koji ima dijete iz bivše veze, reproduktivno nastojanje, kako bi se pridobio potencijalni partner, uključivalo i brigu za njegovo potomstvo. Time bi udvarač pokazivao mogućnost i želju za dugoročnim i značajnim ulaganjem u potencijalnog partnera što bi mu povećalo šanse da će udvaranje završiti uspješno, čime potencijalno povećava svoj reproduktivni uspjeh. Naime, iako partner ima dijete iz prethodne veze, moguće je da će novoformirana veza također rezultirati potomstvom. Na ovaj način možemo objasniti zašto se roditeljima isplati ulagati u pastorkе. Ono se može promatrati kroz reproduktivna nastojanja, ali ne i kao dio roditeljskog ulaganja (Daly i Wilson, 2008).

Na temelju svega navedenoga moguće je zaključiti da će roditeljska briga biti pristrana prema biološkim potomcima jer na taj način roditelji potencijalno povećavaju i svoj reproduktivni uspjeh. Evolucijski gledano, ulaganje resursa u pastorkе kratkoročno povećava reproduktivni uspjeh roditelja utoliko što im omogućuje pristup novom partneru, ali dugoročno smanjuje reproduktivni uspjeh roditelja jer brigom za pastorkе roditelji preusmjeravaju značajni dio svojih resursa u tuđe potomstvo, a lako bi ga mogli usmjeriti u daljnju reprodukciju ili u brigu za svoje potomstvo. Smatramo, iz evolucionističke pozicije, kako nam ovakav način promatranja daje dio objašnjenja zašto su pastorki pod većim rizikom od diskriminacije, različitih oblika zlostavljanja ili čak u riziku od potencijalne nasilne smrti u odnosu na djecu koja žive s biološkim roditeljima. Bitno je napomenuti da se istraživanja i objašnjenja navedena u ovom djelu rada ne odnose na djecu koja žive s posvojiteljima.

ZAŠTO JE „PEPELJUGA EFEKT“ IZAZOV ZA PEDAGOGIJU?

Otvoreno je pitanje zašto se “Pepeljuga efekt” može smatrati problemom i/ili izazovom za pedagogiju kao znanost. Iako sva dosad (u radu navedena) istraživanja o nebiološkom roditeljstvu donose uglavnom negativne rezultate u odnosu na djecu i jasno daju do znanja da djeca iz takvih obitelji žive u nepovoljnijim uvjetima od djece koja žive s biološkim roditeljima,

⁴ Ulaganje muškaraca u svoje potomstvo važno je ako se promatra iz perspektive reprodukcije kod sisavaca. Naime, istraživanja pokazuju da ulaganje muškaraca u svoje potomstvo rezultira znatno manjim rizikom od preuranjene smrti, ali i boljom društvenom konkurentnošću djece kada odrastu (Geary, 2015).

pedagogija ipak ima prostora za djelovanje. Naime, najveći problem postojećih stereotipa o pomajčinstvu ili poočinstvu koji se kao što smo vidjeli izravno i potvrđuju kroz navedene znanstvene studije (u pedagogiji ili evolucijskoj psihologiji) jest upravo slika djeteta koja proizlazi iz odnosa očuh/maćeha i djeteta. Dijete se uvijek promatra kao pasivno, odnosno kao ranjivo i nemoćno (Kušević, 2012) i/ili kao žrtva i to neovisno o njegovoj dobi unutar zadanog odnosa, što na neki način i učvršćuje shvaćanja o negativnoj ulozi pomajke ili poočima budući da se njihovi postupci i procjenjuju kroz prizmu postojećih stereotipa. Nadalje, "Pepeljuga efekt" može se smatrati izazovom za pedagogiju i zato što je pristup roditeljstvu (opterećen stereotipima) katkada krajnje iscrpljujući za nebiološke roditelje, ali i za samu djecu. Nebiološki roditelji često su suočeni s činjenicom da njihov ponovni brak uzrokuje snaže emocije kod partnera, bivših partnera, djece, baka i djedova zbog čega žive pod povećanim pritiskom, stresom, ali i zbog neprihvatanja djece koja ih doživljavaju kao rivale ili im iskazuju otvoreno svoj neprijateljski stav. Istina je da ni pomajke, a ni poočime treba „sakralizirati“, ali niti djecu „demonizirati“. Djeca pate zbog gubitka obitelji i žive u uvjerenju da će doći do ponovnog spajanja njihovih bioloških roditelja. Djeca isto tako tuguju zbog gubitka vremena i pažnje koju su dobivali od biološkog roditelja prije nego što je pronašao novog partnera ili partnericu. Dijete teško prolazi kroz sve navedene procese zbog čega mu na primjeren pedagoški način treba posvetiti punu pozornost. U navedenim se situacijama često događa da su roditelji nakon razvoda prema djetetu i previše popustljivi što se očituje permisivnim ili popustljivim stilom roditeljstva (*laissez faire*) kod kojeg su glavni odgojni ciljevi sadržani u zadovoljenju svih djetetovih zahtjeva ili želja (Hasan i Power, 2002; Pećnik i Starc, 2010). Odnos roditelj - dijete u istaknutom roditeljskom stilu temelji na velikoj emocionalnoj osjetljivosti roditelja spram djeteta (djetetu se želi nadoknaditi gubitak), na iznimno velikoj slobodi i neovisnosti djeteta bez postavljanja jasnih granica ili pravila kontrole što dugoročno kod djeteta potiče impluzivnost, slabu kontrolu i agresivno ponašanje pri susretu s ograničenjima (Johnson, 2004; Skinner i sur., 2005). Primjerice, razvedena majka s djetetom udaje se za partnera koji ima ili nema djecu. Ako majka osjeća da ima poteškoća u odgoju, može se pretpostaviti je da će tražiti od poočima da reagira. Intervenira li poočim prije nego je uspostavio emocionalnu vezu s djetetom za što je potrebno više o dvije godine, učinit će pogrešku jer ga dijete, npr. zbog discipliniranja može odbaciti. U takvim bi se slučajevima poočim trebao povući i odgovornost roditeljstva prepustiti biološkom ocu (Buljan Flander i Karlović, 2004).

U takvim se okolnostima događa niz vanjskih, ali i unutarnjih konflikata koji se odražavaju na obiteljsko ozračje. Primjerice, ako pomajke ili poočimi djeci pokušavaju nadoknaditi ono što su izgubila, djeca to doživljavaju kao natjecanje s biološkim roditeljem, a ako ipak prihvate ono što im se nudi, to doživljavaju kao nelojalnost biološkom roditelju. Nadalje, moramo uzeti u obzir i činjenicu da se roditeljski odgojni postupci kod bioloških roditelja u znatnoj mjeri mogu razlikovati, što svakako ovisi o karakteru osoba, iskustvu, situacijskim čimbenicima (Deković i Rabotek-Šarić, 1997) i sl. „Pepeljuga efekt“ može se smatrati i izazovom za pedagogiju zbog moguće destigmatizacije očuha i (češće) pomajke usprkos tome što većina prikazanih istraživanja neke od stereotipa i potvrđuje. Na to je svakako moguće odgojno djelovati na način da se aktivno razvijaju pozitivniji stavovi prema nebiološkom roditeljstvu. Idealiziranje majke i majčinstva u dječjoj je književnosti izrazito naglašeno, dok su pomajke, maćeha u isto vrijeme prikazane u negativnom kontekstu kao sebične, pohlepne, zle, osvetoljubljive, nepouzdana, sklone manipulaciji, moćne i sl. (Salwen 1990; Noy 1991; Schectman 1991; Dainton, 1993; Warner 1996; Nielsen, 1999). Biološka majka u bajkama često umire ili je već mrtva, a njezino mjesto zauzima maćeha koja uvijek zlostavlja svoje pastorku, krade očevu naklonost od njih, uzima očev novac i sl. Dakle, umjesto da se kroz bajke odražava realnost da ni majke nisu savršene, u njima se svaki loš potez pripisuje maćehama (Nielsen, 1999). To nužno ne znači da su bajke krive za to što djeca ne vole svoje pomajke, ali su svakako zaslužne za prenamaglašeno idealističko portretiranje majke koje prati negativističko portretiranje pomajke što pred pedagogiju kao znanost stavlja izazov isticanja uravnoteženijeg pristupa koji se odražava kroz realniji prikaz. To je svakako moguće učiniti i mirovnim odgojem s ciljem kako

nitko kao osoba ne bi bio obeshrabren i/ili povrijeđen. I za kraj, „Pepeljuga efekt” može se smatrati izazovom za pedagogiju ako se referiramo na znanstvena izvješća i studije koje potvrđuju znatan stupanj zlostavljanja djece (fizičkog i psihičkog), ali i velik broj zlostavljanja koja se, nažalost, završavaju smrtnim ishodom djece kojemu su pridonijeli pomajke ili poočimi. To jasno implicira da pedagogija mora kontinuirano naglašavati postojeći problem, ali ga aktivnije i preciznije istraživati (staviti ga u svoj fokus) kako bi se alarmiralo društvo i aktivirale nadležne institucije s ciljem promicanja dobrobiti i zaštite obitelji time i djece i to odgovornim roditeljstvom i odgovarajućom obiteljskom skrbi.

UMJESTO ZAKLJUČKA – KAKO PEDAGOGIJA MOŽE ODGOVORITI NA „PEPELJUGA EFEKT“?

Na tragu slike djeteta kao pasivnog, krhkog i ranjivog i djeteta kao žrtve pedagogija treba intenzivnije afirmirati vrijednosti koje odražava pedagojska slika djeteta (Bašić, 2011), a koja potvrđuje da je dijete individuum kojeg obilježavaju njegove jedinstvene kvalitete i koje ima vlastito mišljenje i shvaćanje (Slunjski, 2012), ali koje u isto vrijeme nije odrastao čovjek i koje se katkada emocionalno (u određenim okolnostima) ne zna nositi s teškim životnim izazovima. Unatoč tome dijete je autonomni subjekt, a ne samo član (ili još manje vlasništvo) obitelji čija se stajališta i interesi mogu razlikovati od članova te obitelji pa tako i od nebiološkog roditelja. Dijete nije ni „obespravljeni objekt” već jednakovrijedan sudionik u procesu vlastitog odgoja koji ima pravo na mišljenje i pravo na sudjelovanje u donošenju odluka koje se tiču njegova života, a koje je zajamčeno Konvencijom o pravima djeteta (Slunjski, 2012). Nadalje, kao odgovor za problem “Pepeljuga efekta” pedagogija mora i dalje kontinuirano naglašavati važnost majke kao ključne figure u djetetovu razvoju, poglavito kad je u pitanju ljubav i briga o djetetu. No, činjenica da postoje brojna djeca koju su sretno i uspješno podigle nebiološke majke (Griswold, 1993; Parke, 1996; Allport 1997; Coontz, 1997), daje nam za pravo naglasiti da se i druge majčinske figure (pomajke, maćehe) ne smiju radikalizirati ili stereotipizirati. Pedagoška se javnost treba upoznati s rezultatima istraživanja (i pedagoških i evolucijsko-psiholoških) navedenog problema s ciljem osvještavanja, promjene postojećih odnosa, ali i zaštite djece i obitelji. Pedagogija u tom smislu treba kontinuirano naglašavati i isticati prednosti najpoželjnijih roditeljskih odgojnih postupaka budući da raspolaže s opsežnim brojem istraživanja te tematike, ali se intenzivirati i u pedagoškom obrazovanju roditelja (Maleš, 1995) koje je izravan odgovor za narasle potrebe djetinjstva s ciljem unapređenja vještina i znanja roditelja o roditeljstvu pod čim se podrazumijeva usvajanje sadržaja kojima se grade međuljudski odnosi, stvara kvalitetnija komunikacija, razvija odgovorno ponašanje (prema sebi i prema drugima), razvijaju humane vrijednosti i ljudska prava, prepoznaju i stvaraju uvjeti za uspješno zadovoljenje potreba djece i stvara okruženje za razvoj njihovih potencijala (Ljubetić, 2011). To je moguće učiniti i pomoću programa potpore roditeljima koji su usmjereni na društveni kontekst roditeljstva, povećanje društvene mreže potpore obitelji, ali i na veću povezanost zajednice u borbi protiv stresa i izolacije u obavljanju roditeljskih zadaća s ciljem sveobuhvatnog obiteljski usmjerenog djelovanja (Zepeda i Morales, 2001. Istaknimo i da bi o percepciji “Pepeljuga efekta” mnogo toga mogli reći i učitelji i odgojitelji kao treća strana koja je u izravnom kontaktu s obiteljima s očuhom/maćehom koji bi istraživačima mogli pružiti konkretnije smjernice za istraživanje “Pepeljuga efekta” u smislu prosudbe dobrog i lošeg odgoja i u procesu i u rezultatu (Rosić, 2011).

LITERATURA

- Allport, S. (1997). *A natural history of parenting*. NY: Harmony Books.
- Amato, P. R. (1994). The Implications of Research on Children in Stepfamilies. U: A. Booth, & J. Dunn (ur.), *Stepfamilies: Who Benefits? Who Does Not?* Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, 192-208.
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb. Mate. d. o. o.
- Barnard, K. E., Solchay, J. E. (2002). Mothering. U: Bornstein, M. H. (ur.), *Handbook of Parenting. Second Edition. Volume 3: Being and Becoming a Parent*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 3-25.
- Bašić, S. (2011). (Nova) slika djeteta u pedagogiji djetinjstva. U: D. Maleš (ur.), *Nove paradigme ranog odgoja: studija* (str. 19-37). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za pedagogiju.
- Becker G. S., Landes E. M., & Michael R. T. (1977). An economic analysis of marital instability. *Journal of Political Economy*, 85, 1141-1187.
- Brljić-Mažuranić, I. (2007). *Priče iz davnine*. Zagreb: Školska knjiga.
- Buljan Flander, G., Karlović, A. (2004). *Odgajam li dobro svoje dijete?* Zagreb: Marko M usluge.
- Case, A., & Paxson, C. (2001). Mothers and others: who invests in children's health? *Journal of Health Economics*, 20, 301-328.
- Case, A., Lin I-F., & McLanahan, S. (2000). How hungry is the selfish gene? *Economic Journal*, 110, 781-804.
- Coleman, M., Ganong, L., & Fine, M. (2000). Reinvestigating Remarriage: Another Decade of Progress. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1288-1307.
- Coontz, S. (1997). *The way we really are: Coming to terms with America's changing families*. NY: Basic Books.
- Corby, B. (2006). *Child Abuse: Towards a Knowledge Base*. Berkshire: Open University Press.
- Creighton, S. J., & Noyes, S. (1989). *Child abuse trends in England and Wales 1983-1987*. London: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Crosbie-Burnett, M. (1989). Application of family stress theory to remarriage: A model for assessing and helping stepfamilies. *Family Relations*, 38, 323-331.
- Dainton, M. (1993). Myths and misconceptions of the stepmother identity. *Family Relations*, 42, 93-98.
- Dainton, M. (1993). The Myths and Misconceptions of the Stepmother Identity: Descriptions and Prescriptions for Identity Management. *Family Relations*, 42(1), 93-98.
- Daly, M., & Wilson, M. (1981). Abuse and neglect of children in evolutionary perspective. U: R. D. Alexander, & D. W. Tinkle (ur.), *Natural selection and social behavior* (str. 405-416). NY: Chiron.
- Daly, M., & Wilson, M. (2008). Is the "Cinderella Effect" Controversial?: A Case Study of Evolution-Minded Research and Critiques Thereof. U: C. Crawford, & D. Krebs (ur.), *Foundations of Evolutionary Psychology* (str. 383-400). New York: LEA.
- Deković, M., & Rabotek-Šatić, Z. (1997). Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima. *Društvena istraživanja*, 6(4-5), 427-445.
- Fine, M., & Fincham, F. D. (2013). The role of theories in family science. U: M. Fine, Fincham, F. D. (ur.), *Handbook of Family Theories: A Content-Based Approach*. New York: Routledge. Preuzeto s: <http://www.fincham.info/papers/2013-theorybook-intro.pdf> (30.01.2016.)

- Furstenberg, F. F. Jr., & Andrew J. C., (1991). *Divided Families: What Happens to Children When Parents Part*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Geary, D. C. (2015). Evolution of Paternal Investment. U: D. M. Buss (ur.), *The handbook of evolutionary psychology second edition Volume 1: Foundations* (str. 524-541). Hoboken, NJ: Wiley.
- Griswold, R. (1993). *Fatherhood in America: A History*. NY: Basic Books.
- Hasan, N., & Power, T. G. (2002). Optimism and pessimism in children: A study of parenting correlates. *International Journal of Behavioral Development*, 26, 185–191.
- Hetherington, E., & Kelly, J. (2002). *For Better or For Worse: Divorce Reconsidered*. New York: W. W. Norton & Company.
- Johnson, S. A. (2004). *The relationship of parenting with adolescent problem behaviors and healthy development: An application of a motivational model of development*. Neobjavljena doktorska disertacija. Portland: Portland State University.
- Kim, K., & Ko, B. (1990). An incidence survey of battered children in two elementary schools of Seoul. *Child Abuse & Neglect* 14, 273-276.
- King, V. (2007). When Children Have Two Mothers: Relationships With Nonresident Mothers, Stepmothers, and Fathers. *Journal of Marriage and Family*, 69(5), 1178–1193.
- Klarin, M. (2007). Kvaliteta roditeljstva u funkciji prevencije ovisnosti, (The quality of parenting in the function of drug prevention), *Napredak*, 148(1), 71-79.
- Kos-Lajtman, A. (2013). Das wiedergefundene Manuskript Jaga-baba na Haliču von Ivana Brlić-Mažuranić. *Libri & Liberi*, 2(1), 29-50.
- Kurdek, L. A., & Fine, M. A. (1991). Cognitive correlates of satisfaction for mothers and stepfathers in stepfather families. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 565-573.
- Kušević, B. (2012). Kultura intenzivnog majčinstva kao izazov za suvremenu pedagogiju. U: M. Ljubetić, & S. Zrilić, (ur.), *Pedagogija i kultura* (str. 98-106). Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.
- Ljubetić, M. (2011). Stabilna obitelj i poželjno roditeljstvo u kaotičnom svijetu- (moguća stvarnost ili iluzija? (imaju li perspektivu i/ili alternativu). U: D. Maleš (ur.), *Nove paradigme ranog odgoja: studija* (str. 67-97). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za pedagogiju.
- MacDonald, W., & DeMaris, A. (1996). Parenting stepchildren and biological children: The effects of stepparent's gender and new biological children. *Journal of Family*, 17, 5-25.
- Maleš, D. (1995). Pedagoško obrazovanje roditelja. Međunarodni znanstveni kolokvij. Pedagoški fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Nadler, J. H. (1976). *The psychological stress of a stepmother*. Dissertation Abstracts International, 37, (5367-B). (UMI No. 77-6308).
- Nielsen, L. (1999). Stepmothers: Why so much stress? *Journal of Divorce & Remarriage*, 30, 115-148.
- Nielsen, L. (2004). *Embracing Your Father: Strengthening Your Father-Daughter Relationship*. New York: McGraw Hill.
- Noy, D. (1991). Wicked stepmothers in Roman society and in imagination. *Journal of Family History*, 16, 345-361.
- Parke, R. (1996). *Fatherhood*. Cambridge: Mass. Harvard University.
- Quick, D. S., McKenry, P. C., & Newman, B. M. (1994). Stepmothers and their adolescent children: Adjustment to new family roles. U: K. Pasley, & M. Ihinger-Tallman (ur.), *Issues in research, theory, practice with stepfamilies* (str. 105-126). Westport, CT: Greenwood.

- Rosić, V. (2011). Deontologija učitelja- temelj pedagoške etike. *Informatologia*, 44(2), 142-149.
- Salwen, L. (1990). The myth of the wicked stepmother. *Women and Therapy*, 10, 117-125.
- Santrock, J. W., & Sitterle, K. A. (1987). Parent-child relationships in stepmother families. U: K. Pasley, & M. Ihinger-Tallman (ur.), *Remarriage and stepparenting* (str. 273- 302). New York: The Guilford Press.
- Schectman, J. (1991). *The stepmother in fairy tales*. NY: Sigo Press.
- Shapiro, D. N., & Stewart, A. J. (2011). Parenting Stress, Perceived Child Regard, and Depressive Symptoms among Stepmothers and Biological Mothers. *Family Relations*, 60(5), 533-544.
- Shapiro, D. N., & Stewart, A. J. (2011). Parenting Stress, Perceived Child Regard, and Depressive Symptoms among Stepmothers and Biological Mothers. *Family Relations*, 60(5), 533-544.
- Skinner, E., Johnson, S., & Snyder, T. (2005). Six Dimensions of Parenting: A Motivational Model. *Parenting: science and practice*, 5(2), 175-235.
- Strang, H. (1996). Children as victims of homicide. *Trends and issues in crime and criminal justice*, 53, 1-6.
- Uther, H. J. (2009). Classifying tales: remarks to indexes and systems of ordering. *Nar. Umjet.*, 46(1), 15-32.
- Visher, E. B., & Visher, J. S. (1979). *Stepfamilies: A guide to working with stepparents and stepchildren*. New York: Bruner/Mazel.
- Wadsworth, J., Burnell, I., Taylor, B., & Butler, N. (1983). Family type and accidents in preschool children. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 37, 100-104.
- Wallace, A. (1986). *Homicide: the social reality*. Sydney: New South Wales Bureau of Crime Statistics & Research.
- Warner, M. (1996). *From the beast to the blonde: On fairy tales and their tellers*. NY: Farrar, Strause & Giroux.
- Weaver, S. (1999). *A mothering but not a mother role: A grounded theory study of the nonresidential stepmother*. Neobjavljena doktorska disertacija. Columbia: University of Missouri.
- Whiting, J., Smith, D. R., Bamett, T., & Graftsky, E. (2008). Overcoming the Cinderella Myth: A mixed methods study of successful stepmothers. *Journal of Divorce & Remarriage*, 47(1-2), 95-109.
- Zepeda, M., & Morales, A. (2001). Supporting Parents through Parent Education. Building Community Systems for Young Children. Los Altos: Center for Healthier Children, Families and Communities, Reports-Evaluative.
- Zvoch, K. (1999). Family type and investment in education: a comparison of genetic and stepparent families. *Evolution & Human Behavior*, 20, 453-464.
- <http://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno teme/kad-dijete-zivi-s-pomajkom-ili-pocimom/>, dostupno: 1. 02. 2016.

Folk tale Jagor by Ivana Brlić Mažuranić as an Origin for Analysis of „Cinderella Effect“ from Pedagogy and Evolutionary psychology

Abstract: In many cultures there are stereotypes about the "cruelty" of step-parents towards their step-children. These stereotypes usually arise (1) from ambiguous roles of step-parents in the family, and (2) predominantly negative attitude of children towards re-marrying of their biological parents. Folk tales that are being read to children for generations greatly contribute to these stereotypes and one of them is a folk tale Jagor by Ivana Brlić Mažuranić. As a starting point for our analysis we used folk tale Jagor because in that tale Brlić Mažuranić is writing about a relationship between "cruel" step-mother and her step-son. In this paper, we discuss whether these stereotypes have any foothold in real life. We used the pedagogical approach and the approach of evolutionary psychology in our research. Our paper discusses in detail the existing stereotypes about step-parents. The goal is to determine whether children living with one biological parent and one step-parent actually live in unfavorable family conditions when compared to children living with both biological parents.

Furthermore, a detailed review of recent pedagogical research and research from evolutionary psychology about step-parents have contributed to the pedagogical evaluation of this problem in order to determine (a) why are the existing stereotypes about step-parents and their relationship with their step-children a challenge for modern pedagogy, and (b) how can modern pedagogy respond to current problems.

Keywords: child, evolutionary psychology, family, pedagogy, step-father, step-mother, stereotypes

Märchen Jagor von Ivana Brlić Mažuranić als Ausgangspunkt für pädagogische und evolutionspsychologische Untersuchung des „Cinderella –Effekts“

Zusammenfassung: In zahlreichen Kulturen gibt es Stereotype von der „Grausamkeit“ der Stiefmütter und/oder Stiefväter gegenüber ihren nicht biologischen Kindern. Die häufigsten Ursachen hierfür sind auf die Unklarheit zurückzuführen, welche Rolle sie in der Familie haben oder aus negativen Haltungen der Kinder zur neuen Ehe des leiblichen Elternteils. Größtenteils trugen die Märchen zu diesen Stereotypen bei, die Kindern seit Generationen vorgelesen werden und mit denen sie aufwachsen. Aus diesem Grund verwendeten die Autoren das kroatische Märchen Jagor von Ivana Brlic Mazuranic als Ausgangspunkt für ihre Analyse, da dieses die obliegende Problematik thematisiert. Im Zuge ihrer Beobachtungen überlegten die Autoren, ob die genannten Stereotype im wahren Leben einen Rückhalt haben, indem sie zwei Verfahren anwendeten: Pädagogik und Evolutionspsychologie. Sie analysierten ausführlich das Verhalten von Stiefmüttern und/oder Stiefvätern im Umgang mit ihren nicht biologischen Kindern. Damit wollten sie herausfinden, ob Kinder, die mit jeweils einem biologischen und einem nicht biologischen Elternteil aufwachsen, in der Tat in ungünstigen familiären Verhältnissen (zwischenmenschlich) leben, im Vergleich zu Kindern, die mit beiden biologischen Elternteilen leben. Ebenfalls trug die detaillierte Übersicht der aktuellen pädagogischen und evolutionspsychologischen Forschung über Stiefmütter und/oder Stiefväter bedeutend dazu bei, die pädagogische Evaluierung dieses Problems zu etablieren, um zu bestimmen: a) warum sind die bestehenden Stereotype von Stiefmüttern und/oder Stiefvätern und ihrem Verhältnis zu ihren nicht biologischen Kindern eine Herausforderung für die moderne Pädagogik, aber auch b) auf welche Art und Weise kann und soll die moderne Pädagogik auf die vorhandenen Probleme reagieren, da sie als Wissenschaft auch handeln muss.

Schlüsselbegriffe: Märchen, Kind, Evolutionspsychologie, Pädagogik, Stiefmutter, Stiefvater, Stereotyp